



مبانی حقوق دفاعی مظنون و متهم از منظر شریعت اسلام، اسناد ملی و بین

المللی

۱. نویسنده مسئول: قیس الله قدیری

۱. دیپارتمنت حقوق، پوهنځی حقوق و علوم سیاسی، پوهنتون بایزید روښان، کابل، افغانستان

ایمیل: Qaisqadiri0@gmail.com

چکیده:

حقوق دفاعی مظنون و متهم بر مبنای اصل براءت الذمه، اصل کرامت انسانی، از منظر شریعت اسلامی، اسناد ملی و بین المللی در تمامی نظام های حقوقی کشور ها جهت تامین عدالت به رسمیت شناخته شده است، امارت اسلامی افغانستان نیز حقوق دفاعی مظنون و متهم را طی ماده ۴ طرز العمل انسجام وکلای مدافع منحصیث یک حق بنیادی در پروسه عدالت جنایی به رسمیت شناخته است، حقوق دفاعی مظنون و متهم عبارت از مجموع از تضمینات قانونی است که در شریعت اسلام، اسناد ملی و بین المللی برای افرادی که در مظان ارتکاب جرم قرار می گیرند در تمام مراحل تعقیب عدلی به هدف اتخاذ یک تصمیم عادلانه و به دور از اشتباهات قضایی منظور گردیده. در این تحقیق هدف اساسی روشن ساختن مبانی حقوق دفاعی مظنون و متهم در شریعت اسلام، اسناد ملی و بین المللی می باشد، این تحقیق با استفاده از روش کتابخانه ای انجام یافته است، اهمیت عمده تحقیق این است که می تواند جلو نقض حقوق مظنونین و متهمین را در مرحله تعقیب عدلی بگیرد، یافته های تحقیق نشان می دهد که شریعت اسلام، اسناد ملی و اسناد بین المللی حقوق دفاعی مظنون و متهم را به رسمیت شناخته است. در بسیاری موارد میان شریعت اسلام، اسناد ملی و اسناد بین المللی در مورد حقوق دفاعی مظنون و متهم شباهت و هماهنگی وجود دارد. اصولی مانند عدالت، کرامت انسانی، اصل براءت الذمه و حق محاکمه عادلانه در هر دو نظام مورد تأکید قرار گرفته اند.

واژه گان کلیدی: اسناد ملی و بین المللی، اصل براءت الذمه، حقوق دفاعی، شریعت اسلام، مظنون و متهم

The Basics of the Defense Rights of Suspects and Accused in Islamic Law, National and International Documents

Qaisqadiri

Department of Law, Faculty of Law and Political Science, Al- Biruni University, Kapisa, Afghanistan.

Email: Qaisqadiri0@gmail.com

Abstract:

The defense rights of suspects and defendants are based on the principle of innocence, the principle of human dignity, from the perspective of Islamic law, national and international documents in all legal systems of countries to ensure justice. The Islamic Emirate of Afghanistan has also recognized the defense rights of suspects and defendants in Article 4 of the Procedure for the Coordination of Defense Lawyers as a fundamental right in the criminal justice process. The defense rights of suspects and defendants are a set of legal guarantees that are included in Islamic law, national and international documents for people suspected of committing a crime at all stages of the judicial process with the aim of making a fair decision and away from judicial errors. In this research, the main goal is to clarify the foundations of the defense rights of suspects and defendants in Islamic law, national and international documents. This research was conducted using a library method. The main importance of the research is that it can prevent violations of the rights of suspects and defendants at the stage of judicial prosecution. The findings of the research show that Islamic law, national documents and international documents have recognized the defense rights of suspects and defendants. In many cases, there is similarity and harmony between Islamic law and international documents regarding the rights of defense of the suspect and the accused. Principles such as justice, human dignity, the principle of innocence and the right to a fair trial are emphasized in both systems.

Keywords: National and international documents, principle of innocence, defense rights, Islamic law, suspect and defendant

حقوق دفاعی مظنون و متهم از جمله موضوعات اساسی در نظام‌های حقوقی به شمار می‌رود که نقش مهمی در تأمین عدالت، حفظ کرامت انسانی و جلوگیری از سوءاستفاده از قدرت ایفا می‌کند. هرگاه شخصی به ارتکاب جرم مظنون یا متهم گردد، لازم است مجموعه‌ای از تضمین‌ها و حقوق برای وی در نظر گرفته شود تا از نقض حقوق او جلوگیری شده و رسیدگی قضایی به صورت عادلانه انجام گیرد. در شریعت اسلامی، اصولی همچون اصل براءت الذمه، حفظ کرامت انسانی، منع اکراه و اجبار در اقرار، بیانگر توجه خاص به حقوق دفاعی مظنون و متهم است. علاوه بر این، در اسناد ملی و بین‌المللی نیز حمایت از حقوق دفاعی مظنون و متهم به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم محاکمه عادلانه و منصفانه مورد تأکید قرار گرفته است. با وجود تصریح این حقوق در منابع مختلف، در عمل گاهی چالش‌هایی در رعایت کامل حقوق دفاعی مظنون و متهم مشاهده می‌شود. در برخی موارد ممکن است به دلیل ضعف آگاهی حقوقی، نارسایی در قوانین اجرایی، یا عدم هماهنگی میان معیارهای شریعت اسلامی و اسناد حقوق بشری، حقوق دفاعی مظنون و متهم به‌طور کامل تأمین نگردد. از این رو، پرسش اساسی این تحقیق آن است که مبانی و اصول حقوق دفاعی مظنون و متهم در شریعت اسلامی، اسناد ملی و اسناد بین‌المللی چیست و تا چه اندازه میان این منابع هماهنگی و هم‌سویی وجود دارد. هدف اصلی این تحقیق، بیان مبانی حقوق دفاعی مظنون و متهم در سه حوزه شریعت اسلامی، اسناد ملی و اسناد بین‌المللی می‌باشد، اهمیت این موضوع از آن جهت است که رعایت حقوق دفاعی مظنون و متهم نه تنها ضامن اصل براءت الذمه، حفظ کرامت انسانی و آزادی‌های اساسی افراد است، بلکه موجب افزایش اعتماد عمومی به نظام عدالت جنایی نیز می‌شود. هر اندازه این حقوق به صورت دقیق و کامل مورد توجه قرار گیرد، احتمال وقوع بی‌عدالتی و صدور احکام نادرست کاهش یافته و عدالت قضایی بهتر تحقق می‌یابد.

در سال‌های گذشته تحقیقات متعددی در زمینه حقوق متهم، انجام شده است. چنانکه براری لاریمی، محمد درافشان (۱۳۸۹)، حقوق متهم را با رویکرد فقهی مورد مطالعه قرار داده اما به اسناد ملی و بین‌المللی اصلاً تماسی نگرفته است، به همین ترتیب علی بخشی، علی جمال، کاظمی، قباد. (۱۳۹۹). مقتضیات تضمین و پیامد های عدم تضمین حقوق مظنون و متهم را در مرحله تحقیقات پلیسی با رویکرد فقهی و حقوقی مورد مطالعه قرار داده، اما تمام استناد آن به قوانین ایران است و به اسناد بین‌المللی هیچ تماس نکرده است. بنابراین می‌توان گفت، که آنچه این تحقیق را از سایر تحقیقات متمایز می‌سازد جدید بودن این تحقیق است که به تحلیل مبانی حقوق دفاعی مظنون و متهم در شریعت اسلامی، اسناد ملی و بین‌المللی پرداخته است.

۲- میتودلوژی تحقیق

این تحقیق از لحاظ ماهیت کیفی و از روش گرد آوری معلومات کتابخانه‌ای می باشد که از کتاب‌ها، مقالات که در مجلات ملی و بین المللی مربوط به موضوع نشر شده است و همچنان از راپورهای وب سایت‌های معتبر نیز استفاده صورت گرفته است.

۳- یافته های تحقیق

در این مبحث طوری که از عنوان آن پیداست به مفاهیم و کلیات حقوق دفاعی مظنون و متهم پرداخته شده است زیرا، جهت تحلیل و بررسی عمیق هر موضوعی لازم است که ابتدا به مفهوم شناسی و پایه‌های اولیه آن تحقیق پرداخته شود تا بتوان بر بستر آن تحقیق، به تحلیل و تعمق مباحث پرداخت، این مبحث طی دو گفتار مورد مطالعه قرار می‌گیرد، طوری که در گفتار اول به تعریف لغوی و اصطلاحی مظنون و در گفتار دوم به تعریف لغوی و اصطلاحی متهم پرداخته شده است.

۱-۳: تعریف لغوی و اصطلاحی مظنون

مظنون: در لغت به معنای گمان کرده شده کسی که مورد بدگمانی قرار گرفته، مشکوک، نامعلوم و نامحقق آمده (لغت نامه معین، ۱۳۸۴، ۱۷۶۲). در اصطلاح مظنون: شخصی است که به خاطر ارتکاب جرم مورد شک و سؤظن قرار گرفته، اما دلایل لازم که مبنی بر ایراد علیه وی باشد از طرف مؤظفین کشفی جمع آوری نگردیده باشد، اما ایراد سؤظن و ایجاد شک و شبهه به هیچ وجه به معنای متهم دانستن یا مجرمیت شخص نمی باشد زیرا، در این مرحله امکان زیاد آن موجود است که شک و شبهه ای که در صورت ارتکاب جرم نزد مسؤولین عدلی و قضایی به ویژه پولیس عدلی، امنیت ملی یا محکمه ایجاد گردیده است از میان رفته و شخص به شکل عادی به زندگی خود بدون هیچ نوع تشویش ادامه دهد (رسولی، ۱۳۹۴، ۴۴). به عبارت دیگر مظنون: کسی است که بر اساس امارات و قرائین معقول و مستندات موجود ظن و گمان ارتکاب جرم از سوی وی وجود داشته باشد (هر چند اطمینان و یقینی مبنی بر اینکه جرم از سوی وی ارتکاب یافته باشد وجود نداشته) و همچنان هنوز به مرحله تفهیم اتهام نرسیده باشد (براری لاریمی، ۱۳، ۱۳۸۹).

۲-۳: تعریف لغوی و اصطلاحی متهم

متهم: در لغت عرب بر وزن محترم از ماده (وهم) است، طریحی در تعریف وهم می گوید: وهم عبارت از سهو و آن چه در خاطر و خیال واقع می شود در تعریف دیگر از وهم آمده است تصور و تخیل چیزی در ذهن، خواه آن چیز در عالم خارج وجود داشته باشد خواه آن چیز در عالم خارج وجود نداشته باشد. (رحیمی، ۱۳۹۳، ۹). در زبان فارسی متهم به معنای (به بدی شناخته شده و مورد تهمت قرار گرفته شده است آمده است (لغت نامه دهخدا، ۱۳۷۳، ۴۲).

در اصطلاح حقوقی متهم کسی است که فاعل جرم تلقی شده، ولی هنوز انتساب جرم به وی ثابت نگردیده است؛ (علی بخشی، کاظمی، ۱۳۹۹: ۵۹). امارت اسلامی افغانستان نیز در اصولنامه جزایی محاکم در ماده دوم - جز ۱۲ متهم را چنین تعریف نموده است: متهم شخصی است که یک یا دو شاهد عادل یا مستور الحال علیه او شهادت داده اند. (اصولنامه جزایی محاکم، ۱۲، ۱۴۰۴). متهم در یک نگاه کلی جامعه شناختی شخصی است که گمان می رود نورم اجتماعی را زیر پا گذاشته و به حقوق دیگران تعرض کرده است، اعم از اینکه حق شخص خاصی را نادیده گرفته باشد و یا اینکه که حقوق عموم جامعه را پایمال کرده باشد، در نظام قضایی اسلام و عرف؛ فقها از متهم به عنوان مدعی علیه در برای مدعی تعبیر می کنند البته با این تفاوت که در حقوق عرفی، عنوان متهم تنها مشمول دعاوی جزایی شده و در دعاوی مدنی، علیه متهم به عنوان مدعی علیه اقامه دعوی می شود؛ ولی عنوان مدعی در حقوق اسلامی عام بوده و شامل هر دو دعاوی اعم جزایی و مدنی می شود (براری لاریمی، ۱۳۸۹، ۲۶).

۲-۳: مبانی حقوق دفاعی مظنون و متهم

هنگامی که از حقوق مظنون و متهم بحث می شود، هدف مان این است که در رسیدگی قضایی با انسانی روبرو هستیم که روا یا ناروا، اتهام یا اتهاماتی بر او نسبت داده شده است، بنابراین محکمه ای عادلانه و قانونی محسوب می گردد، که در آن ضمن رعایت حقوق دفاعی مظنون و متهم طی یک محکمه منصفانه، مسئولیت جزایی و تقصیرش ثابت و به موجب حکم قطعی محکوم شده باشد، بنابراین جهت وضاحت بهتر این مبحث طی دو گفتار مورد مطالعه قرار می گیرد طوری که در گفتار اول اصل برائت الذمه در شریعت اسلام، اسناد ملی و بین المللی و در گفتار دوم اصل کرامت انسانی در شریعت اسلام، اسناد ملی و بین المللی مورد مطالعه قرار می گیرد.

۳-۲-۱: اصل براءت الذمه در شریعت اسلام، اسناد ملی و بین المللی

براءت در لغت به معنای رهایی و خلاصی و مبری بودن از شبهه و یا بیزاری از چیزی را گویند. و در اصطلاح علم حقوق، مراد از براءت اعلام رهایی متهم از انتساب تهمت است که مجرم نبودن فرد را در ارتباط به اتهام منسوبه نشان می دهد. (رسولی، ۱۳۹۶: ۵۴) ذمه از ریشه (زم) گرفته شده که به معنای امان، ضمان و پیمان است، چنانچه در تعریفی که جرجانی از ذمه می کند آمده است: ذمه در لغت به معنی عهد است. زیرا، شکستن آن موجب سرزنش و مذمت می گردد. در اصطلاح حقوقی ذمه عبارت از صفتی است که انسان به موجب آن اهلیت التزام پذیری را می یابد (عبدالله، ۱۳۹۴: ۲۷). در اصطلاح فقهی ذمه، چنانچه استاد مصطفی احمد الزرقا و داکتر وهبة الزحیلی می گویند: ذمه محل اعتباری در شخص است که دیون و التزامات بر آن واقع می شود (الزحیلی، ۱۳۹۸هـ و الزرقا، ۱۹۹۸، ۱۰۳). اصل براءت به این مفهوم است که هیچ شخص مسئول نیست، مگر اینکه مسئولیت او در محکمه ذیصلاح ثابت شود و شخص با حکم قطعی محکمه ذیصلاح محکوم علیه شناخته شود. حقوقدانان در مورد این اصل بیشتر در حوزه های حقوق جزا و مدنی بحث نموده اند (عبدالله، ۱۳۹۴: ۲۸). اصل براءت الذمه را می توان به عنوان میراث مشترک همه ملل حقوقی کشور های مترقی جهان شناخت این اصل از جمله اصول محاکمات عادلانه است که دارای مبنای شرعی می باشد (رهین، ۳۱-۳۳، ۱۳۹۲). اصل براءت الذمه در حقوق جزای اسلام نیز به رسمیت شناخته شده است از این اصل دو دو قاعده فرعی به وجود می آید:

۱- «ادْرءُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ» این قاعده را می توان نشانه پذیرش اصل براءت الذمه در حقوق جزای اسلام شناخت، البته روایاتی فراوانی بطور مستقیم و غیر مستقیم بر آن دلالت دارند و برخی از فقهاء نیز نسبت به اعمال این قاعده ادعای اجماع کرده اند. اصل براءت الذمه ریشه در اصلی عملی استصحاب که یکی از اصول مهم فقه است ریشه دارد (سنن الترمذی، ج ۳، ص ۱۱۲؛ الحاکم، المستدرک، ج ۲، ص ۴۵؛ البیهقی، السنن الکبری، ج ۵، ص ۵۳).

۲- اصل براءت الذمه بر اساس این قاعده که برگرفته از کلام پیامبر (ﷺ) که می فرماید: «لأنَّ يُحْطَى الإمامُ في العفو خيرٌ من أن يُحْطَى في العُقوبة» ترجمه: از عایشه (رضی الله عنها) روایت شده که حضرت محمد (ﷺ) فرمودند اینکه امام در عفو، خطا کند بهتر از آن است که در مجازات خطا کند. قاعده مذکور به این معنا اشاره دارد محکوم کردن شخص و مجازات او در صورتی درست است که با دلایل قطعی ثابت گردد (سلطانی، ۳۱، ۱۴۰۰). این اصل در اسناد ملی و بین المللی نیز به عنوان مبنای حقوق دفاعی مظنون و متهم به رسمیت شناخته شده است در اسناد ملی که از جانب امارت اسلامی افغانستان مورد الغا قرار گرفته است در خصوص اصل براءت

الذمه قانون اساسی افغانستان چنین صراحت داشت: براءت الذمه حالت اصلی است. متهم تا وقتی که به حکم قطعی محکمه با صلاحیت محکوم علیه قرار نگیرد بی گناه شناخته می شود (قانون اساسی، ۱۳۸۲، ماده ۲۵). البته عین تعریف از براءت الذمه در ماده ۴ قانون اجراءات جزایی مصوب سال ۱۳۹۳ نیز تصریح یافته بود. چنانچه در مورد اصل براءت الذمه قانون اجراءات جزایی چنین صراحت داشت: براءت الذمه حالت اصلی است، متهم تا وقتی که به حکم قطعی محکمه با صلاحیت محکوم علیه قرار نگیرد بی گناه شناخته می شود. حمایت از حق براءت الذمه در جریان تعقیب عدلی بایستی از جانب مامورین ضبط قضایی، خازنوالی و قاضی رعایت گردد. و آنها اجازه ندارند تا اصل براءت الذمه را به اساس دلایل آفاقی و بی بنیاد خدشه دار سازد به همین منظور قانونگذار اجراءات جزایی در فقره (۲) ماده ۵ خویش به این نکته تاکید داشته و چنین حکم می نماید. «خا رنوال و قاضی نمی توانند دلایل مبهم در قضیه را به حیث دلیل اثبات علیه مظنون و متهم توجیه و یا ابهام در قانون را به ضرر آنها تعبیر نمایند» از عبارت قانون چنین استنباط می گردد که به عدم الزامیت متهم به اساس دلایل مبهم اشاره گردیده است توضیح این قاعده حقوقی طوری است که هر گاه شخص محکوم علیه قرار می گیرد باید دلایل الزام قابل اعتبار قانونی آن هم به شکل قانونی وجود داشته باشد تا الزامیت شخص را ثابت سازد و همچنان قانونگذار تصریح میدارد که ابهام قانونی را نباید به ضرر مظنون و متهم تعبیر کرد این حکم قانونگذار به قاعده حقوقی «تفسیر قانون به نفع متهم ارتباط دارد» (علم ستانکزی، ۱۳۹۴: ۴۸). امارت اسلامی افغانستان نیز به اصل براءت الذمه تاکید داشته چون منابع امارت اسلامی افغانستان شریعت اسلام است و شریعت اسلام به تایید و تاکید بر این اصل تمرکز دارد. این اصل در اسناد بین المللی برای بار اول در اصلاحیه ۸ قانون اساسی ۱۷۸۷ ایالات متحده امریکا و به تعقیب آن در ماده ۹ اعلامیه حقوق بشر ۱۷۸۹ فرانسه با درج این عبارت «هر انسانی بی گناه است، مگر اینکه مجرمیت او توسط دادگاه با صلاحیت ثابت شود». به همین ترتیب اصل براءت الذمه در ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب سال ۱۹۴۸ و در ماده ۱۴ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب سال ۱۹۶۶ قید گردیده و بر مبنای آن متهم تا زمانی که به حکم قطعی محکمه با صلاحیت محکوم علیه قرار نگیرد بی گناه فرض شده و می تواند که از تمام مزایای محاکمه عادلانه که یکی آن حق داشتن وکیل مدافع است مستفید شود. (اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده ۱۱، ۱۹۴۸ و میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده ۱۴، ۱۹۶۶) همچنین می توان از اصل براءت به عنوان «ام الاصول» در رسیدگی دعوی جزایی تعبیر کرد و به عباره دیگر این اصل از چنان اهمیتی برخوردار است که «از اصول محاکمه عادلانه» به شمار آمده است. (علامه، ۱۳۸۹، ۲۴۰). خلاصه اینکه مظنون و متهم از حق براءت الذمه خویش منحیث دلیل قوی استفاده می نمایند و اثبات الزامیت مظنون و متهم بدوش شخصی است که خلاف این اصل دعوی می نماید برابر است که قاضی تحقیق باشد یا مدعی خصوصی (متضرر و یا مجنی علیه باشد) (علم ستانکزی، ۱۳۹۴: ۴۹-). بنابراین

برخی از آثار فرض براءت چون حق تفهيم اتهام، حق سکوت، حق استفاده از وکیل مدافع، حق دسترسی به نقل اوراق دوسیه، حق دفاع از اتهام، حق مصونیت در برابر شکنجه و هر نوع برخورد غیر انسانی، حق معرفی شهود نفی و پرسش از شهود اثبات، حق دریافت جبران و حق اعتراض به قرارهای قاضی تحقیقی و محاکم و فیصله محاکم که ناظر بر حقوق دفاعی مظنون و متهم می باشد (احمدی، ۱۳۹۶: ۲۶۰).

۲-۲-۳: حفظ کرامت انسانی در شریعت اسلامی، اسناد ملی و بین المللی

کرامت به معنای حرمت، حیثیت، بزرگواری، عزت، شرافت، انسانیت و ۰۰۰ و پاک بودن از آلودگی ها آمده اکثریت اندیشمندان بدین نظر اند که انسانیت در تمام انسان ها بطور مساوی وجود دارد (عبدالله، ۲۴-۲۵، ۱۳۹۴). اصل کرامت انسانی در حقوق جزا، حقوق مدنی و حقوق اجتماعی از اهمیت زیادی برخوردار است این اصل در شریعت اسلامی، اسناد ملی و بین المللی به عنوان یک ارزش یا اصل به رسمیت شاخته شده، همچنان گفته اند که کرامت انسانی یا حیثیت ذاتی انسان مبنای اصلی حقوق بشر است (علامه، ۱۳۸۸، ۱۴۵).

خداوند متعال در قران کریم در این مورد می فرماید «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً» ترجمه: و هر (آینه) بزرگ ساختیم فرزندان آدم را و برداشتیم ایشانرا در بیابان و دریا و روزی دادیم ایشان را از چیز های پاکیزه و فضل دادیم ایشان را بر بسیاری از آنچه آفریدیم فضل دادنی (الاسراء، ۷۰، تفسیر کابلی، ج ۳). از آیت متبرکه به وضاحت معلوم می شود که خداوند متعال انسان را مکرم خلق نموده و صاحب عزت و شخصیت میداند، توهین و تحقیر انسان را منع نموده است.

در اسناد ملی کرامت انسانی محترم شمرده شده و به دیگری نیز حق نداده است تا به کرامت انسان تعرض و تجاوز نماید. به همین گونه دولت حق ندارد به اعمالی دست زند که به اثر آن کرامت و شخصیت انسان مورد تعرض قرار گیرد، در اسناد، بیانیه ها و نوشته های وابسته به امارت اسلامی افغانستان، مفهوم کرامت انسانی بیشتر در چارچوب شریعت اسلامی، عدالت قضایی، و حفظ حقوق افراد جامعه مطرح می شود. در دیدگاه رسمی ستره محکمه امارت اسلامی افغانستان تأکید شده است که نظام قضایی باید عدالت و کرامت انسان را تأمین کند. در این دیدگاه آمده است: هدف نظام قضایی ایجاد یک سیستم شرعی، قابل اعتماد، مستقل و عادلانه است که عدالت، حاکمیت قانون و کرامت انسانی را در جامعه تضمین نماید. (دیدگاه، ستره محکمه، ۲، میزان ۱۴۰۴) به همین ترتیب قانون اساسی افغانستان که از طرف امارت اسلامی مورد الغا قرار گرفته است در ماده ۲۴ خویش در مورد کرامت انسانی چنین صراحت داشت «آزادی حق طبیعی انسان است این حق جز آزادی دیگران و مصالح عامه حدودی ندارد و دولت مکلف به احترام و حمایت از کرامت و آزادی انسانی می باشد» و ضمناً در آخر ماده ۲۹ قانون اساسی در ارتباط به ممنوعیت شکنجه نیز اضافه شده است که تعیین جزای که

مخالف کرامت انساني باشد ممنوع است (قانون اساسی، ۱۳۸۲، ماده ۲۴ و ۲۹). حقوق دفاعی مظنون و متهم با کرامت انساني رابطه مستقیم دارد زیرا شخصی که در محل اتهام قرار گیرد کرامت انساني وی ایجاب می کند که با وی برخورد انساني از جانب مؤظفین عدلی و قضایی صورت گیرد اما در بسا موارد مظنونین و متهمین از جانب مراجع فوق الذکر بطور خود آگاه و یا ناخود آگاه مورد توهین و تحقیر و حتی شکنجه روحی و جسمی قرار می گیرد که این موارد بطور صریح حق کرامت انساني را صدمه میزند، بنابراین حق کرامت انساني نیز ایجاب می کند تا مظنون و متهم در پروسه عدالت جنایی از حقوق دفاعی کافی برخوردار شود تا با استفاده از این حق کرامت انساني وی حفظ و مورد شکنجه، توهین و تحقیر قرار نگیرد. چون کرامت یک حق مستقل است، بدین مفهوم که هرگاه به یکی از حقوق و آزادی های انساني تجاوز و تعرض صورت گیرد و یا به عبارت دیگر هر کدام از حقوق بشری که از طرف دولت یا سایر اشخاص نقض گردد، در واقعیت امر به کرامت و حیثیت ذاتی شخص صدمه و لطمه وارد می شود. کرامت همان ارزشی و حرمتی است که در ذات انساني وجود دارد و به همین دلیل غیر قابل سلب بوده و در همه ی انسانها برابر است (حیدری، ۲۵۸ - ۲۶۶، ۱۳۹۹). کرامت انساني در اعلامیه اسلامی حقوق بشر منشای کرامت را انسان بودن دانسته نه نژاد، رنگ یا موقف اجتماعی و در ماده اول خویش در خصوص کرامت انساني چنین احکام دارد «تمام انسانها از یک خانواده اند که بندگی خداوند و فرزندی آدم آنان را گرد هم آورده است. همه انسانها در اصل کرامت انساني و تکلیف و مسئولیت با هم برابرند» (اعلامیه اسلامی جهانی حقوق بشر، ماده ۱، ۱۹۹۰). بنابراین حق کرامت انساني نیز ایجاب می کند تا مظنون و متهم در پروسه عدالت جنایی از حقوق دفاعی کافی برخوردار شود تا با استفاده از این حق کرامت انساني وی حفظ و مورد شکنجه، توهین و تحقیر قرار نگیرد، چون کرامت انساني غیر قابل سلب بوده و در همه ی انسانها برابر است (حیدری، ۲۵۸ - ۲۶۶، ۱۳۹۹). به همین ترتیب کرامت انساني به عنوان یکی از مبانی حقوق دفاعی مظنون و متهم در اسناد بین المللی نیز به رسمیت شناخته شده چنانچه در اعلامیه مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر در مورد کرامت انساني آمده است که «شناسایی کرامت ذاتی و حقوق برابر و انتقال ناپذیر همه اعضای خانواده بشری، اساس آزادی، عدالت و صلح در جهان است، یعنی همه انسانها ذاتاً دارای کرامت انساني هستند، این کرامت اعطا شدنی یا سلب شدنی نیست. دولتها مؤظفاند آن را به رسمیت بشناسند و احترام بگذارند و در ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر در مورد کرامت انساني آمده است که «همه افراد بشر آزاد به دنیا می آیند و از لحاظ حیثیت و حقوق با هم برابرند» (اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده ۱، ۱۳۴۸).

۴- : نتیجه گیری

تحقیق حاضر نشان می‌دهد که حقوق دفاعی مظنون و متهم در شریعت اسلام، اسناد ملی و بین‌المللی از اهمیت بالایی برخوردار است و اصول مشترکی میان این سه منبع وجود دارد. چنانکه شریعت اسلامی حقوق دفاعی مظنون و متهم را به رسمیت شناخته است. اصولی مانند اصل براءت الذمه، اصل کرامت انسانی در متون اسلامی مورد تأکید قرار گرفته‌اند. به‌طور مثال آیه ۷۰ سوره الإسراء: بر کرامت انسانی تأکید می‌کند که مبنای رعایت حقوق دفاعی مظنون و متهم محسوب می‌شود، به همین ترتیب اصل براءت الذمه یکی از مهم‌ترین مبانی حقوق دفاعی در شریعت اسلام است. بر اساس قواعد فقهی مانند «الأصل براءة الذمة» و «البینه علی المدعی»، تا زمانی که جرم شخص ثابت نشود، شخص بی‌گناه محسوب می‌شود، شریعت اسلام با تأکید بر اصل براءت، کرامت انسانی، منع ظلم و حق دفاع، پایه‌های محکمی برای حمایت از حقوق دفاعی مظنون و متهم فراهم کرده است. همچنان حق دفاع و فرصت ارائه دلیل برای متهم در نظام قضایی اسلامی پذیرفته شده است. متهم و مظنون می‌توانند در مراحل مختلف تعقیب عدلی از خود دفاع کنند و قاضی مکلف است سخنان و دلایل او را استماع نماید، اسناد ملی و بین‌المللی نیز بر حقوق دفاعی مظنون و متهم تأکید دارند. اسنادی مانند طرز العمل انسجام وکلای مدافع و اصولنامه‌های که از طرف امارت اسلامی افغانستان به منصفه اجرا گذاشته شده و اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی حقوقی مانند حق داشتن وکیل، محاکمه عادلانه و منع شکنجه را تضمین می‌کنند، در بسیاری موارد میان شریعت اسلام، اسناد ملی و اسناد بین‌المللی در مورد حقوق دفاعی شباهت هماهنگی وجود دارد. اصولی مانند عدالت، کرامت انسانی، اصل براءت الذمه و حق محاکمه عادلانه در هر دو نظام مورد تأکید قرار گرفته‌اند. با وجود این، در عمل ممکن است چالش‌هایی در تطبیق کامل این حقوق وجود داشته باشد بنابراین، نتیجه‌گیری نهایی این است که ارتقای آموزش حقوقی، تقویت نهادهای قضایی و ایجاد هماهنگی میان شریعت اسلامی، اسناد ملی و اسناد بین‌المللی می‌تواند موجب تضمین کامل حقوق دفاعی مظنون و متهم شود و عدالت قضایی را به نحو مؤثری تأمین نماید.

۵- : بحث و مناقشه

با بررسی شریعت اسلامی، اسناد ملی و اسناد بین‌المللی، روشن می‌شود که حقوق دفاعی مظنون و متهم یکی از موضوعات مهم در تأمین عدالت قضایی است. در شریعت اسلام اصولی مانند اصل برائت الذمه، عدالت، منع ظلم و حق دفاع به‌عنوان مبانی اساسی حقوق دفاعی مظنون و متهم شناخته شده‌اند. فقهای اسلامی با استناد به قواعد فقهی مانند «الأصل براءة الذمة» و «البينة على المدعي» تأکید می‌کنند که هیچ فردی تا زمانی که جرم او ثابت نشده باشد، مجرم محسوب نمی‌شود. از سوی دیگر، اسناد بین‌المللی حقوق بشر نیز بر تضمین حقوق دفاعی متهمان تأکید دارند و حقوقی مانند حق داشتن وکیل، اطلاع از اتهام، محاکمه عادلانه و منع شکنجه را از حقوق اساسی افراد می‌دانند. در بسیاری موارد میان اصول شریعت اسلامی و این اسناد هماهنگی و شباهت وجود دارد؛ زیرا هر دو نظام بر حفظ کرامت انسانی و تأمین عدالت تأکید می‌کنند. با این حال، برخی محققان معتقدند که در برخی موارد میان نحوه تطبیق این حقوق در نظام‌های حقوقی مختلف تفاوت‌هایی وجود دارد. این تفاوت‌ها بیشتر مربوط به روش‌های اجرایی و تفسیری قوانین است، نه اصل حقوق دفاعی. از این رو، بررسی تطبیقی این سه منبع (شریعت اسلامی، اسناد ملی و اسناد بین‌المللی) نشان می‌دهد که می‌توان با تفسیر صحیح و اجرای دقیق قوانین، نظامی ایجاد کرد که هم با اصول شریعت اسلام سازگار باشد و هم معیارهای عدالت و حقوق بشر را تأمین کند.

۵-۱: پیشنهادات:**۵-۱-۱: پیشنهاد برای امارت اسلامی افغانستان**

از ایجابات عدالت است که مظنونین و متهمین در مراحل مختلف تعقیب عدلی از حقوق دفاعی خویش محروم نشوند؛ بنابراین پیشنهاد نویسنده این است که امارت اسلامی افغانستان بر مبنای طرز العمل انسجام وکلای مدافع بطور شایسته حقوق دفاعی مظنون و متهم را در مراحل مختلف تعقیب عدلی رعایت کنند تا از یک طرف عدالت تأمین شده و از جانب دیگر اعتماد مظنونین، متهمین نسبت به دستگاه عدالت بلند برود و زمینه دفاع مناسب را برای وکلای مدافع در قضایای جزایی مساعد سازد.

۵-۱-۲: پیشنهاد برای پوهنتون‌ها و محققان و وکلای مدافع

از اینکه پوهنتون‌ها مراکز تولید علم و دانش محسوب می‌شوند، بناً از رسالت اساسی پوهنتون‌ها است تا در مورد حقوق دفاعی مظنون و متهم و مزایای رعایت حقوق دفاعی آنها در مراحل مختلف تعقیب عدلی، از منظر شریعت اسلامی، اسناد ملی و بین‌المللی بطور دامدار کنفرانس‌های علمی، سمینارها، ورکشاپ‌ها دایر نمایند، تا سطح آگاهی مراجع عدلی و قضایی و افراد عادی در این خصوص بالا برود، برای محققان و وکلای مدافع

پیشنهاد نویسنده مقاله این است تا در مورد مزایای گرفتن وکیل مدافع در دعاوی جزایی، اجازه دفاع مناسب برای وکلای مدافع در قضایای جزایی و نقش آن در تامین عدالت، اصل کرامت انسانی، ممنوعیت شکنجه، دسترسی به نقل اوراق دوسیه، حق اعتراض بالای فیصله‌ها و قرارهای محاکم در پروسه تعقیب عدلی و اینکه رعایت حقوق دفاعی مظنون و متهم در پروسه تعقیب عدلی چی تاثیری در تامین عدالت دارند تحقیق کنند.

۶- منابع و ماخذ:

قرانکریم

احمدی، محمدعارف. (۱۳۹۶). دادرسی منصفانه، انتشارات میزان. چاپ اول.
الزرقا، مصطفیٰ أحمد، (۱۹۹۸). المدخل الفقهي العام، دار القلم، دمشق، ج 1،
الزحيلي، وهبة، (۱۳۹۸). نظرية الضمان أو أحكام المسؤولية المدنية والجناحية في الفقه الإسلامي، دار الفكر،
دمشق، ص ۲۴

براری لاریمی، محمد درافشان (۱۳۸۹)، حقوق متهم با رویکرد فقهی.
دیوبندی، محمود حسن؛ عثمانی، شبیر احمد. (۱۳۲۷ هـ) تفسیر کابلی. کابل: مطبعه عمومی کابل، ج ۳.
دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۲) لغتنامه دهخدا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
رسولی، محمد اشرف. (۱۳۹۵). شرح و توضیح قانون اجراءات جزایی، نشر وزارت عدلیه.
رهین، سمیع الدین (۱۳۹۲)، محاکمه عادلانه در قوانین ملی و بین المللی، مجتمع چاپ و جعبه سازی مهر حبیب
حیدری، مختار حسین. (۱۳۹۹). حقوق بشر، موسسه نشر واژه، چاپ دوم.
سنن الترمذی، ج ۳، ص ۱۱۲؛ الحاکم، المستدرک، ج ۲، ص ۴۵؛ البیهقی، السنن الکبری، ج ۵، ص ۵۳۱.
سلطانی، سلطان شاه، (۱۴۰۰) حقوق جزای اسلام. چاپ چهارم، انتشارات، ثقافت..
علم ستانکزی، محمد ظریف. (۱۳۹۴). اصول اجراءات جزایی و محاکمات جزایی، انتشارات مطبعه
الفاروق، چاپ دوم.
عبدالله، نظام الدین (۱۳۹۴)، شرح مختصر قانون اساسی افغانستان، جلد اول، حقوق و وجایب اساسی اتباع،
انتشارات سعید.
علامه، غلام حیدر، (۱۳۸۹)، اصول راهبردی حقوق کیفری، انتشارات، کتاب همگان با همکاری نشر میزان، چاپ
اول.

علامه، غلام حیدر، (۱۳۹۸) اصول محاکمات جزایی افغانستان، انتشارات واژه، چاپ سوم*
علی بخشی، علی جمال، کاظمی، قباد. (۱۳۹۹). مقتضیات تضمین و پیامد های عدم تضمین حقوق مظنون و
متهم در مرحله تحقیقات پلیسی با رویکرد فقهی و حقوقی.
معین، محمد. (۱۳۷۹). فرهنگ فارسی معین، تهران، انتشارات امیر کبیر.
اصولنامه جزایی محاکم، وزارت عدلیه (۱۴۰۴).
قانون اساسی افغانستان، وزارت عدلیه، جریده رسمی، کابل، نشر دولتی. (۱۳۸۲).
قانون اجراءات جزایی افغانستان، وزارت عدلیه، جریده رسمی، کابل، نشر دولتی. (۱۳۹۳).
اعلامیه اسلامی جهانی حقوق بشر مصوب سال (۱۹۹۰).
اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب سال (۱۹۴۸).
طرز العمل انسجام و کلاسی مدافع، وزارت عدلیه، مصوب (۱۴۰۱).
میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب سال (۱۹۶۶).